Miscel·lània del CERE 21, 2010: 151-182

RIBA-ROJA D'EBRE, UN MUNICIPI AFECTAT PER LA MANCA DE MODEL PROPI DE DESENVOLUPAMENT

JOSEP MARIA PIÑOL ALABART
Geògraf de Riba-roja d'Ebre
Tècnic de projectes estratègics i de seguiment del Pla Estratègic del Camp de Tarragona al Rectorat de la URV

RESUM

L'article planteja la situació actual de Riba-roja partint de la constatació que ha mancat una política de desenvolupament per al municipi. La realitat actual de Riba-roja es troba caracteritzada per una demografia regressiva, però amb alguns canvis lligats a les migracions, la inserció en un mercat de treball cada cop més ampli per la feblesa del teixit empresarial propi i una dependència funcional que posen en qüestió la viabilitat futura com a municipi. Aquesta realitat actual es pot sintetitzar per l'existència d'un cercle viciós que dificulta extremadament la superació de les crisis i dificultats d'abast global i local. Malgrat tot, es detecten diverses potencialitats i oportunitats lligades tant a les transformacions socials com a nous factors de desenvolupament en el territori, així com a eines concretes com els documents de planejament i ordenació. La definició d'un projecte consensuat i prioritzat per al desenvolupament, mancomunat amb les poblacions veïnes, ha de perseguir la diversificació econòmica, la fixació de la població i un posicionament més competitiu en l'entorn immediat. Es tracta de facilitar la viabilitat del municipi en el context territorial definit per les àrees de l'Ebre, Lleida i el Camp de Tarragona.

UNA DEMOGRAFIA QUE AFEGEIX ELEMENTS DE CANVI A LES ONADES MIGRATÒRIES PRÈVIES

L'evolució demogràfica com a indicador d'una realitat complexa

La demografia hauria de ser tractada no només com un àmbit d'interès en ella mateixa, sinó també com a indicador de l'origen i la transformació dels models socioeconòmics que representen les diverses poblacions i territoris.

Fins ara, les anàlisis sobre la demografia de Riba-roja d'Ebre i la resta de la Ribera d'Ebre han tingut un component bàsicament descriptiu, sense fer prou incidència en els factors i, sobretot, en les conseqüències dels fets. Habitualment s'ha descrit una evolució oscil·latòria lligada als grans projectes industrials i energètics de la zona, sense entrar en els efectes previsibles a llarg termini de la dràstica reducció experimentada.

Bàsicament, Riba-roja ha estat interpretada com un municipi sense fonts pròpies d'ocupació, localitzat en una àrea en regressió industrial i amb accessibilitat reduïda fins a dates recents. Tot i que aquesta realitat —parcial però innegable— motiva una part de les reflexions posteriors, és important introduir elements d'anàlisi recents, els quals permeten albirar canvis significatius, en els àmbits territorial i socioeconòmic, per al moment actual i per al futur immediat.

En els darrers anys, i superades les principals variacions precedents, la realitat poblacional local es concreta en la pèrdua de capital humà autòcton, incloent bona part de la població jove. Com a elements de variació principals, cal introduir una creixent mobilitat laboral vers nuclis d'activitat econòmica cada cop més allunyats i la diversificació de l'origen de la població.

Com a resultat d'aquests factors, el municipi sembla seguir una dinàmica tendencial d'estabilització, però aquesta realitat principal amaga altres realitats complementàries. Per exemple, no podem oblidar que les transformacions socials arriben ja gairebé *en temps real* a les àrees rurals o de baixa densitat, i que els factors de localització i les dinàmiques territorials es transformen cada cop amb més velocitat (taula I).

Taula I. Evolució demogràfica dels principals municipis de la Ribera d'Ebre, 2001-2009

Municipi	*Població 2009*	*Variació absoluta 2001-2009*
Móra d'Ebre	5.695	907
Móra la Nova	3.179	464
Ginestar	1.066	221
Benissanet	1.250	202
Tivissa	1.815	40
Riba-roja d'Ebre	1.348	19
Flix	4.098	–24
Ascó	1.608	–85

Font: Idescat.

Al conjunt de la comarca, les diverses variables de localització, l'estructura empresarial de cada municipi, la base demogràfica prèvia i la irregular afluència de població estrangera motiven canvis progressius en les dinàmiques

d'evolució dels municipis, tot tendint de manera simplificada a accentuar la dualitat nord-sud (vegeu taula II).

Taula II. Evolució comparativa de la població

	2001	*2009*	*Variació*	*% variació 2001-2009*
Riba-roja d'Ebre	1.329	1.348	19	1,43
Subcomarca Ribera nord	8.708	8.628	–80	–0,92
Subcomarca Ribera sud	13.243	14.774	1.531	11,56
Total Ribera d'Ebre	21.951	24.004	2.053	9,35

Font: elaboració a partir de dades de l'Idescat.

Per tal de comprovar com incideix l'estructura socioeconòmica prèvia en l'evolució recent i en el futur immediat previsible, és interessant també establir una comparativa entre Riba-roja d'Ebre i diversos municipis relativament propers, però amb estructures econòmiques socials i diferenciades (fig. 1). Podem sintetitzar l'estructura d'aquests municipis de la manera següent:

– Ascó, com a nucli energètic i d'activitats industrials auxiliars.

– Batea, com a població centrada en l'activitat vitivinícola i amb petites indústries en branques com el moble.

– Benissanet, desenvolupat al voltant de la fruita dolça i una certa funció residencial amb relació a Móra.

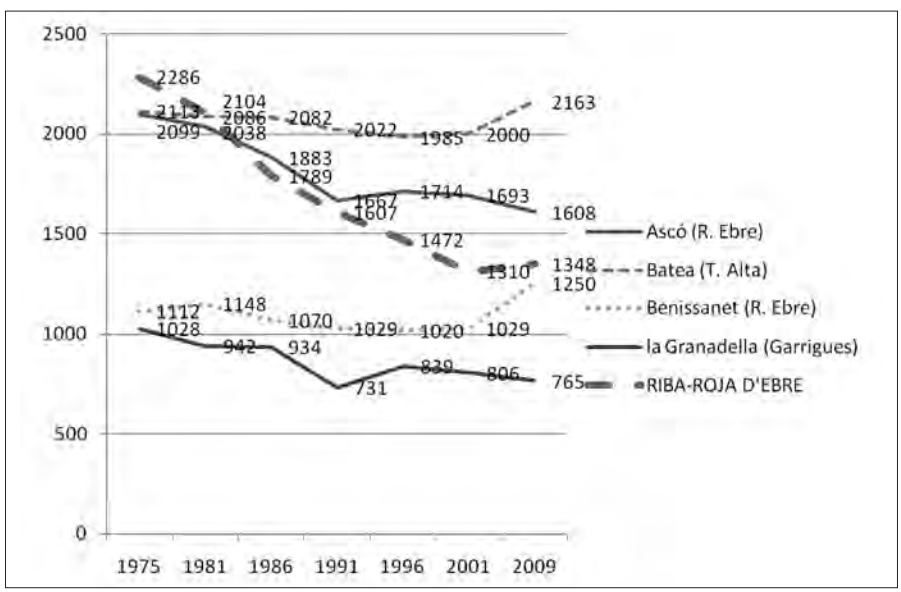

Fig. 1. Evolució demogràfica comparativa (elaboració a partir de dades de l'Idescat)

– La Granadella, com a municipi agrícola de secà, vertebrat més concretament al voltant del món de l'oli.

Aquesta comparació permet constatar, a grans trets, una evolució més regressiva en el cas de Riba-roja, precisament aquell municipi que ha tingut un major component industrial i de construcció en l'estructura ocupacional. Aquest fet contrasta especialment amb l'evolució de dos municipis agroalimentaris fonamentats sobre estructures modernes de producció i comercialització (Batea i Benissanet).

D'altra banda, no s'ha d'oblidar que més d'un 15% dels empadronats a Riba-roja resideixen i treballen habitualment fora del municipi, tal i com també passa per exemple a Almatret i la Pobla de Massaluca, en contrast amb la capacitat de condensació de les ciutats mitjanes exteriors (sobretot Reus i Tarragona). Per tant, cal parlar de la incidència dels anomenats *empadronaments ficticis* (fig. 2).

D'altra banda, i tot i que actualment es fa difícil de concretar per la manca d'actualització de les dades, el consum d'aigua i la producció de brossa per habitant a Riba-roja indiquen en algun moment concret de l'any —bàsicament Setmana Santa i segona meitat d'agost— la superació dels 2.000 habitants,

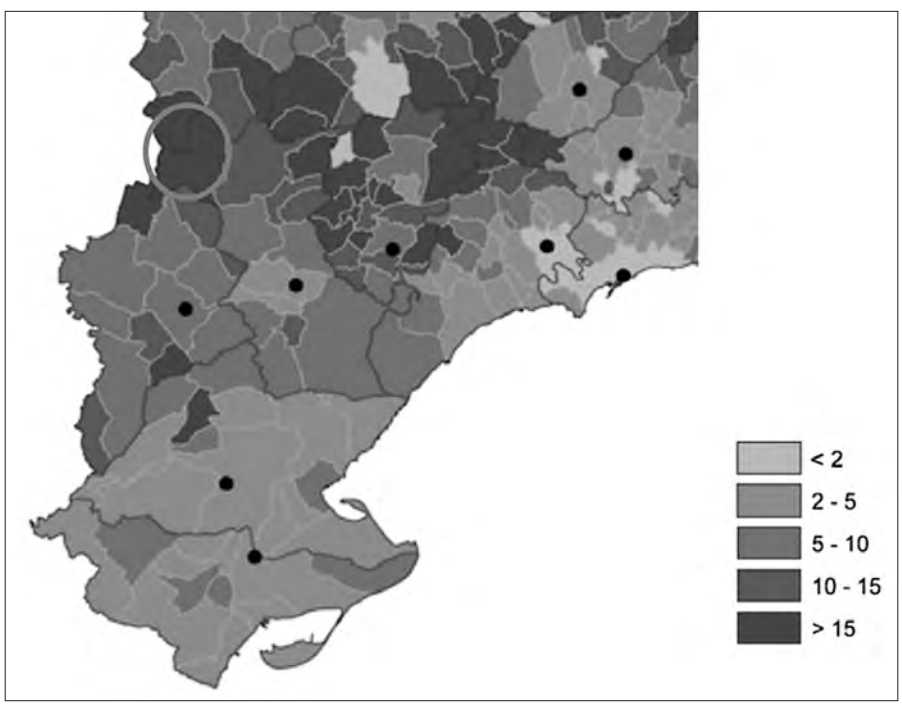

Fig. 2. Percentatge de població empadronada que resideix en un altre municipi —exemple de dinàmiques territorials dependents— (elaboració a partir de dades del 2001 i cartografia de la Fundació Món Rural, Atles de la nova ruralitat*)*

tot contribuint a enfortir proporcionalment una certa dinàmica funcional de caràcter estacional. Aquest fet no té la mateixa significació en municipis veïns com Flix i Ascó, afectats per la presència de grans estructures industrials i energètiques, però es detecta la seva progressiva minimització i fragmentació temporal en el context general i també a Riba-roja.

Canvis en l'estructura demogràfica

La tendència a l'estabilització demogràfica de Riba-roja d'Ebre no ha d'amagar que ha continuat la mutació progressiva de la seva estructura poblacional, motivada per dos factors bàsics:

– l'envelliment preexistent, sumat a la persistència de dinàmiques d'emigració selectiva, i

– l'afluència d'un nou perfil d'immigració.

Pel que fa als grans components del creixement, és evident que el vegetatiu o natural és de caràcter negatiu, encara que com a fet més destacable es pot apuntar una certa recuperació recent del nombre de naixements (vegeu taula III).

Taula III. Moviment natural de la població

	2003	*2004*	*2005*	*2006*	*2007*	*2008*
Naixements	8	1	1	5	8	8
Defuncions	18	20	15	14	10	14
Creixement vegetatiu	–10	–19	–14	–9	–2	–6
Matrimonis	5	1	1	6	3	5
Taxa bruta natalitat*	5,95	0,74	0,74	3,72	6,01	6,02
Taxa bruta mortalitat*	13,39	14,78	11,07	10,43	7,51	10,54
Taxa bruta nupcialitat*	3,72	0,74	0,74	4,47	2,25	3,76

* Dades per mil habitants. Font: Idescat.

L'estructura poblacional de Riba-roja és força més envellida que la catalana, tal i com ho demostren les diverses taxes associades. Això té implicacions no només demogràfiques, sinó també en el conjunt de l'estructura socioeconòmica (fig. 3).

Aquesta estructura indica encara més clarament la importància comparativa de la immigració en la relativa estabilització de la primera dècada del segle xx, tot i que aquesta afluència de població estrangera es redueix significativament en la finalització de la dècada, fins a la detecció de dinàmiques de retorn.

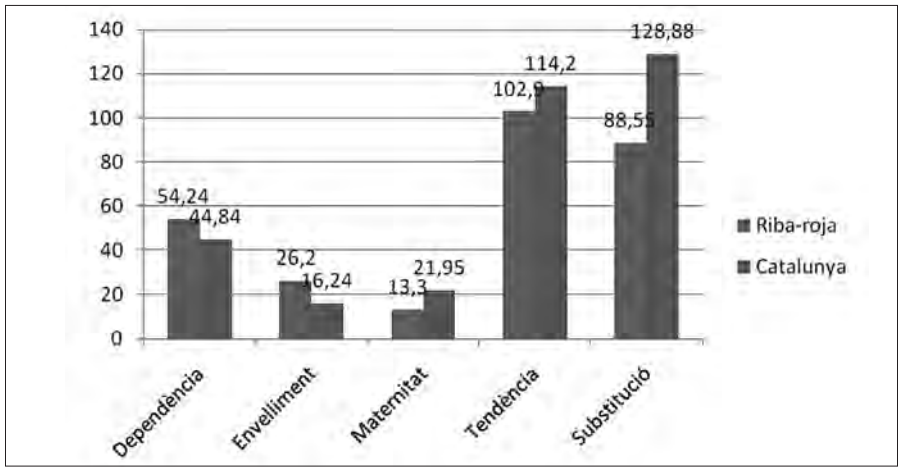

Fig. 3. Taxes demogràfiques comparatives, padró 2008. Dependència: població de menys de 15 anys i més de 64 / població de 15 a 64 anys. Envelliment: població de més de 64 anys sobre el total. Maternitat: població de 0 a 4 en relació a les dones de 15 a 49 anys. Tendència: població de 0 a 4 anys en relació al grup de 5 a 9 anys. Substitució: població de 20 a 29 anys en relació al grup de 55 a 64 anys (* no hi ha dades disponibles de detall per a 2009. Elaboració a partir de dades de l'Idescat)*

Segons dades de l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat), del total de la immigració exterior registrada a Riba-roja entre 2004 i 2008 (122 persones), els arribats de la resta de la Unió Europea van ser 93, mentre que els procedents de la resta d'Europa van ser 18.

Més concretament, i com a fet identificatiu, ha predominat en el cas de Riba-roja l'afluència de ciutadans britànics (105 dels 162 estrangers totals registrats el 2008, a banda de 12 romanesos, 9 alemanys, 9 francesos i 14 persones d'altres procedències, incloent-hi 5 asiàtics). Aquesta pauta és habitual en el conjunt de la comarca, amb excepcions com Vinebre i la Torre de l'Espanyol (amb elevada presència nord-africana). En altres municipis propers, com la Fatarella i la Pobla de Massaluca, en canvi, destaca la presència relativa de població sud-americana.

D'altra banda, la població disseminada, gairebé inexistent les darreres dècades, va arribar en canvi el 2008 a les 51 persones, tot responent precisament a la localització de ciutadans britànics en finques agrícoles.

UN FEBLE TEIXIT EMPRESARIAL COM A BASE PER A LA DEPENDÈNCIA LABORAL DE L'EXTERIOR

Activitat i ocupació: un reduït dinamisme propi en general

L'àmbit del treball presenta a Riba-roja d'Ebre trets corresponents a les zones rurals interiors, en el sentit d'uns indicadors d'activitat i d'ocupació comparativament desfavorables pel que fa al grau de dinamisme (taula IV).

Taula IV. Població per relació amb l'activitat, 2001

	Total població	*Població 16 anys i més*	*Total actius*	*Total ocupats*	*Total no actius*	*Taxa activitat**	*Taxa ocupació**
Riba-roja d'Ebre	1.310	1.168	498	455	812	42,64	38,96
Ribera d'Ebre	21.590	18.652	8.893	8.201	12.697	47,68	43,97
Catalunya	6.304.366	5.370.949	3.135.423	2.816.488	3.168.943	58,38	52,44

* Sobre la població de més de 16 anys. Font: elaboració a partir de dades de l'Idescat

De tota manera, hem de recordar en aquest cas un context de major variabilitat, pel predomini industrial en l'estructura de l'ocupació a la zona al llarg de la segona meitat del segle xx. També cal recordar una forta incidència de la construcció en les fases d'inici de les grans infraestructures energètiques i una dinàmica de terciarització posterior paral·lela a la general.

Aquesta orientació als serveis es vincula en part a l'ampliació geogràfica del mercat de treball, i provoca en realitat una diversificació cada cop més gran de l'estructura de l'ocupació dels residents a Riba-roja. No obstant això, el 2001, per exemple, encara hi havia 143 ocupats terciaris per 227 industrials.

Les dades d'afiliació a la Seguretat Social són força més recents, però es refereixen a la localització del treball i no tant a l'ocupació dels treballadors residents (taula V). Del creuament d'ambdues variables en deriva l'accentuació de la mobilitat laboral, l'esmentada ampliació del mercat laboral i les característiques bàsiques d'aquest.

Taula V. Dades d'afiliació a la Seguretat Social, desembre de 2009

Municipi	*Règim general*					
	Comptes cotització	*Treballadors afiliats*	*Afiliats per sectors*			
			Agricultura	*Indústria*	*Construcció*	*Serveis*
Riba-roja d'Ebre	23	89		3	24	62
Flix	93	694	2	288	165	239
Ascó	43	498		15	79	404
Móra d'Ebre	226	1.605	5	262	150	1.188
Móra la Nova	95	454	2	79	116	257

Municipi	*Règim autònoms*				
	Treb. afiliats	*Afiliats per sectors*			
		*Agricultura**	*Indústria*	*Construcció*	*Serveis*
Riba-roja d'Ebre	77	12	2	8	55
Flix	207	12	12	24	159
Ascó	107	21	6	15	65
Móra d'Ebre	494	44	53	82	315
Móra la Nova	277	29	15	49	184

* El gener de 2008 el règim especial agrari / compte propi s'integra en el règim de treballadors autònoms. Font: Departament de Treball.

Aquestes dades confirmen, al mateix temps, el reduït dinamisme empresarial que presenta el municipi en relació amb el seu entorn, on es localitzen primordialment les referències laborals.

D'altra banda, i després d'uns quants anys favorables en aquest sentit, la incidència del context econòmic global motiva un ràpid increment de l'atur en la finalització de la primera dècada del segle xxi. Paral·lelament a una estabilització del padró, els aturats registrats van passar, per exemple, de 23 el març de 2008 a 57 el mateix mes de 2010. No obstant això, no es pot parlar d'una situació singular des d'aquest punt de vista en comparació amb altres municipis, ja que els increments superiors al 100% han estat habituals en aquest mateix període.

Uns sectors econòmics amb incidència variable en l'economia local

En general, no es pot parlar els darrers anys d'un increment significatiu del teixit empresarial radicat en el municipi, i a més les empreses presenten una dimensió mitjana molt reduïda (taula VI).

Taula VI. Activitats empresarials i professionals

Municipi	*Dades Anuari Econòmic La Caixa, 2008*		*Dades Idescat, 2002*	
	Indústria i construcció	*Terciari**	*Indústria*	*Construcció*
Riba-roja d'Ebre	32	41	9	19
Flix	85	128	22	25
Ascó	48	53	11	25
Móra d'Ebre	175	223	36	84
Móra la Nova	84	307	25	37

Municipi	*Dades Idescat, 2002*				
	Comerç detall	*Altres serveis*	*Profess. i artistes*	*Total*	*Empreses / 1.000 hab.*
Riba-roja d'Ebre	27	39	5	99	74,21
Flix	88	97	29	261	64,03
Ascó	32	41	9	118	71,21
Móra d'Ebre	127	214	61	522	109,30
Móra la Nova	62	108	28	260	88,98

* Inclou comerç majorista i minorista, restauració i bars. Font: Anuari Econòmic La Caixa / Idescat.

Consten a Riba-roja únicament tres empreses industrials amb cinc o més treballadors (en els sectors d'energia, carn i pastisseria respectivament), segons el Registre d'Establiments Industrials de Catalunya. Aquest teixit contrasta no només amb la densitat de poblacions veïnes amb implantacions industrials i energètiques i les respectives auxiliars, sinó també amb municipis com Benissanet (envasatge de fruita, reparació de vehicles, materials de construcció) o Tivissa (fusteria, embotellament, reciclatge).

Pel que fa a la construcció, no s'ha d'oblidar la forta incidència laboral que en el passat immediat —i encara ara de manera estacional— ha tingut la central nuclear d'Ascó sobre el municipi, superior en determinades fases a l'ocupació industrial. El teixit empresarial local en la construcció, contràriament, presenta una estructura de petites empreses centrades bàsicament en la rehabilitació d'habitatges (i en l'anterior fase expansiva també en la construcció d'obra nova).

Si ens referim al sector terciari, la nota més destacable en l'inici del XXI és una certa dinàmica d'inversió en la renovació d'establiments comercials, tot i que mantenir el teixit existent és difícil per la creixent accessibilitat a nuclis comercials com Lleida i Reus i, en segon terme, Móra d'Ebre, mentre que Flix no sembla mantenir el seu paper territorial en aquest apartat. D'altra banda, l'aturada en l'afluència de visitants de temporada o de cap de setmana té un efecte innegable en l'evolució del sector, i les demandes socials s'orienten progressivament a una major especialització i a pautes de consum urbanes (fig. 4).

Els darrers anys del segle XX es van caracteritzar per una certa aposta local per la dinamització turística, tot i que amb efectes laborals limitats. L'optimització dels recursos del territori —amb el riu Ebre i en especial l'embassament com a element més destacable— s'ha centrat en l'activitat de la pesca i la navegació associada, tot restant pendents d'optimització recursos o àmbits temàtics com el patrimoni natural i la batalla de l'Ebre.

Es pot parlar d'un nivell encara millorable en la dotació d'estructures d'acollida i serveis turístics (allotjament, restauració, activitats, senyalització) i, sobretot, en la creació de producte de qualitat i la promoció (taula VII). Al

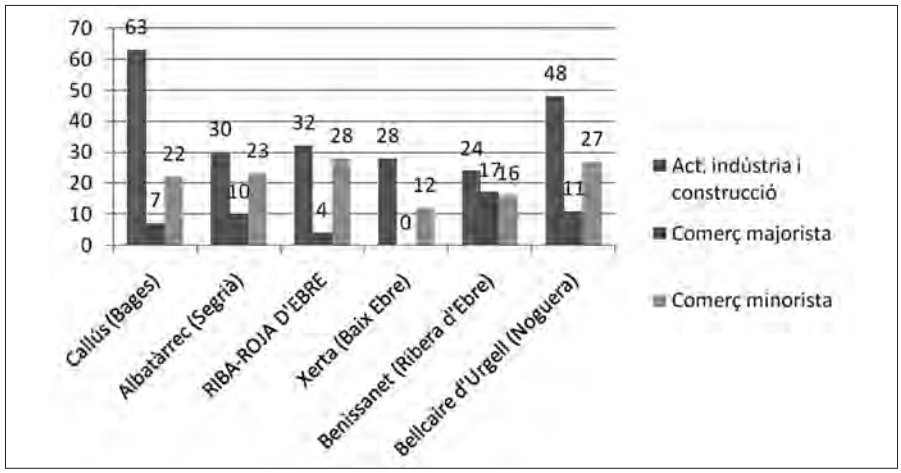

Fig. 4. Activitats industrials, de construcció i comercials en alguns municipis de dimensió demogràfica similar (elaboració a partir de dades de l'Anuari Econòmic La Caixa)

mateix temps, s'assisteix a un efecte d'aturada en l'activitat de la pesca, per la reducció d'exemplars, les limitacions en les llicències i altres dificultats tècniques lligades a la navegació. A més, la iniciativa sobre el sector sembla cada cop més restringida a l'àmbit privat.

Taula VII. Activitats terciàries, 2008

Municipi	*Comerç majorista*	*Variació comerç majorista 03-08 (%)*	*Comerç minorista 2008*	*Variació comerç minorista 03-08 (%)*	*Superfície m² comerç minorista*	*Restauració i bars*	*Variació rest. i bars 03-08 (%)*
Riba-roja d'Ebre	4	0,0	28	–28,2	1.266	9	–25,0
Flix	4	33,3	104	–21,8	7.862	20	–39,4
Ascó	1	0,0	45	0,0	4.685	7	–30,0
Móra d'Ebre	18	–10,0	172	–5,0	21.879	33	–8,3
Móra la Nova	12	33,3	284	184,0	27.356	11	–62,1

Font: Anuari Econòmic La Caixa.

L'agricultura i la transformació agroalimentària han anat perdent pes proporcional, en el sistema econòmic local, a una velocitat molt més ràpida que en altres zones rurals de Catalunya. És destacable que únicament 1.905 de les

9.935 hectàrees agrícoles corresponguin a conreus llenyosos, mentre que en la resta predominen realment espais forestals i improductius.

La tendència a la plantació d'oliveres els darrers anys no ha fet variar el sector en relació amb el seu paper d'activitat complementària, i no sembla que el projecte de reg Ribera-Segrià pugui incrementar excessivament l'ocupació. Tot i això, la inclusió del municipi dins la Denominació d'Origen Oli Terra Alta i la millora d'infraestructures pot consolidar la funció agrícola de manteniment del territori i de complement d'ingressos. Cal preveure que en el futur, una part creixent de la dedicació al sector sigui mitjançant l'equivalent a empreses de serveis agraris.

Finalment, cal recordar que el volum majoritari d'ocupació que afecta la població de Riba-roja se segueix generant a l'exterior, per la qual cosa cal en tots els casos analitzar la dinàmica econòmica i laboral amb una visió supralocal.

UNES DINÀMIQUES TERRITORIALS QUE CONFIRMEN LA DEPENDÈNCIA FUNCIONAL

Un caràcter perifèric amb fonament històric i geogràfic

La configuració de Riba-roja com a municipi fins ara funcionalment perifèric es fonamenta en elements de base històrica, com ara:

– El fet que tradicionalment ha constituït un municipi allunyat en relació amb els principals nuclis urbans i de mercat. Fins i tot a l'enquesta de mercats per a la divisió territorial republicana del 1936 apareixia com a mercat propi, ajudat per la seva dimensió demogràfica relativament significativa. El procés d'urbanització del país no ha fet sinó incrementar aquesta situació de relatiu allunyament i incertesa.

– L'arribada del ferrocarril, que va enfortir els lligams de Riba-roja i la Ribera en general a l'àrea de Reus, tot facilitant la vinculació directa de cada població amb un nucli funcionalment més potent en detriment de les relacions tradicionals entre pobles.

– La construcció de l'embassament, que va desvertebrar el municipi en relació amb un entorn antigament immediat (la Pobla de Massaluca, Faió).

– La manca d'una xarxa viària adient fins a dates recents, que ha provocat una certa pèrdua de vincles amb municipis veïns (la Fatarella, Almatret, Maials), amb els quals ha existit una relació fins i tot d'àmbit familiar. Aquest fet s'ha superat de manera recent amb la creació de múltiples vies, les quals alhora han afavorit una diversificació dels centres de referència, i s'ha d'incrementar previsiblement en el futur (tot i que per a àmbits de relació concrets).

D'altra banda, cal recordar que, si bé l'aigua ha estat per a Riba-roja i la Ribera un recurs bàsic de localització econòmica en relació amb territoris molt propers de gran aridesa, la utilització d'aquest recurs ha tendit a afavorir a llarg termini zones externes (bàsicament les grans aglomeracions urbanes i industrials).

Aquesta realitat, que es recolza en part en la inexistència d'un model propi de desenvolupament, es detecta també en l'apartat energètic. Aquest sector afavoreix el manteniment d'un determinat funcionament econòmic i territorial, definit per l'especialització formativolaboral, l'aprofitament de xarxes elèctriques ja existents amb noves modalitats de generació, el paper de les empreses i una opinió pública en general favorable.

Pel que fa a l'interior de la comarca, aquest esquema de funcionament tendeix a fer més accentuat el contrast entre el *monoconreu* industrial del sistema Flix-Ascó i una certa diversificació i terciarització de la cubeta de Móra, àrea d'altra banda beneficiada per la seva major proximitat al Camp de Tarragona.

En aquest sentit, les dades d'afiliació a la Seguretat Social —finals de 2009— mostren com la dualitat Móra d'Ebre - Móra la Nova engloba 2.830 afiliats, majoritàriament vinculats a activitats terciàries, mentre que els 901 de Flix i els 605 d'Ascó corresponen bàsicament a activitats industrials. Per tant, els 166 afiliats i les dades de mobilitat, tot i la seva manca d'actualització, mostren una dinàmica funcionalment dependent de Riba-roja envers el seu entorn (taula VIII).

Taula VIII. Mobilitat obligada, Riba-roja d'Ebre, 2001

Desplaçaments a dins	178
Desplaçaments a fora	277
Desplaçaments des de fora	21
Total generats	455
Total atrets	199
Diferència atrets/generats	–256

Font: Idescat.

Dit d'una altra manera, com a resultat dels punts precedents i de la configuració d'un particular sistema economicoempresarial i d'un mercat de treball diari al voltant de les grans indústries químiques i energètiques, el municipi de Riba-roja s'ha vist cada cop més abocat a una funció perifèrica i de població dormitori, amb la particularitat de presentar una demografia marcada per elements propis de zones industrials situades en un context rural.

No obstant les reflexions prèvies, cal remarcar que la dinàmica de dependència funcional és en molts àmbits i indicadors extensiva al conjunt de la Ribera d'Ebre i a altres comarques de l'entorn com el Priorat, la Terra Alta i les Garrigues, realitat a la qual en tot cas se superposa l'especificitat del nord de la Ribera.

Tendències recents i previsibles de vinculació territorial: un nou posicionament estratègic

Des del punt de vista geogràfic, podem parlar, de manera simplificada i en relació amb l'àmbit d'estudi, d'una integració funcional a diferents nivells:

a) Riba-roja en relació amb el nord de la Ribera d'Ebre. L'àrea de cohesió on s'emmarca el municipi incorpora poblacions com Flix, Ascó, Vinebre i la Torre de l'Espanyol, de les quals les dues primeres ofereixen el gruix del treball i el primer els serveis d'abast més bàsic.

b) Aquesta zona en relació amb Móra d'Ebre - Móra la Nova (nucli sobre el qual basculen també bona part de la Terra Alta i del Priorat).

c) La Ribera d'Ebre —i per extensió les dues comarques veïnes— en relació amb els que podem anomenar tècnicament *centres regionals* (bàsicament l'eix Tarragona-Reus i Lleida, amb Tortosa pel que fa al sud de la comarca). Les vinculacions dels diversos municipis no són en cap cas excloents, i són més intenses en relació amb cada centre segons la proximitat.

d) La zona en relació amb les grans àrees metropolitanes (Barcelona, i en segon terme Saragossa i València).

Les principals diferències en relació amb altres èpoques en l'esmentada dinàmica de dependència —o d'integració funcional— són que:

– la mobilitat és més intensa i diversificada,

– les creixents dinàmiques diàries se superposen a les tendències migratòries permanents, i

– es tendeix a una major complexitat geogràfica dels vincles.

Per bé que el territori català tendeix al funcionament en xarxa, a partir de la vertebració dels diversos sistemes urbans, la zona es veu àmpliament llastada per la tradicional dialèctica centre-perifèria, generada ja no només per la potència de l'àrea de Barcelona sinó també per la resta d'àrees metropolitanes (Camp de Tarragona, Lleida). Concretament, es tendeixen a reproduir les dinàmiques de dependència a partir de fets com la fuita comercial en productes cada cop més bàsics i una mobilitat laboral que acaba sovint generant la instal·lació definitiva en els nuclis receptors.

Per tant, fins aquest moment Riba-roja i el seu entorn no han optimitzat la seva localització equidistant en relació amb aquestes àrees i la creixent accessibilitat, per la manca de polítiques concretes de posicionament funcional, per la reduïda massa crítica pròpia, per la manca de concreció de determinades infraestructures i també per una distància en temps encara relativament important (vegeu fig. 5).

Tot i que algunes reflexions i dades prèvies tenen un caràcter preocupant, cal insistir —i així ho observem en el mapa de la fig. 5— en un posicionament cada cop més estratègic que Riba-roja, la Ribera i l'entorn poden optimitzar, a cavall entre els principals corredors de desenvolupament de la Península i les diverses àrees urbanes i metropolitanes que s'hi localitzen.

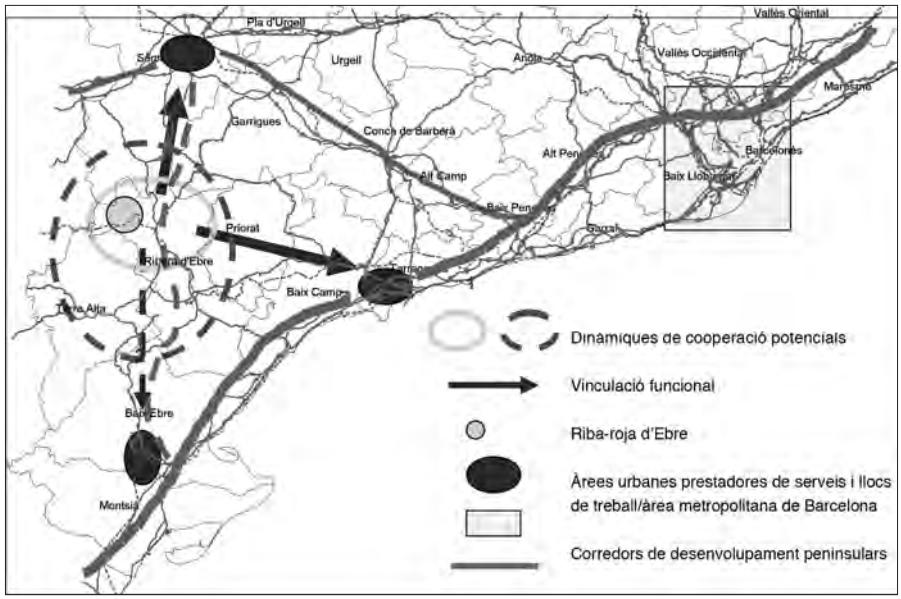

Fig. 5. Un posicionament estratègic com a base per a la viabilitat de Riba-roja d'Ebre i els sistemes territorials de l'entorn

Complementàriament, l'esquema posterior (fig. 6) sintetitza les pautes d'integració territorial en el context més proper, tot intentant mostrar el caràcter cada cop més multidireccional de les vinculacions des de Riba-roja d'Ebre i la zona en general, a partir del sistema de centralitat més elemental o de base diària que integra amb els municipis veïns.

La superació de les dinàmiques territorials dependents no es pot plantejar exclusivament des d'un municipi com Riba-roja, sinó que representa activar estratègies de gran abast temporal i territorial. A banda de concretar estructures flexibles i operatives per a la cooperació i el desenvolupament —aspecte que es concreta en l'apartat posterior—, caldria apostar per estructurar un sistema propi de petites ciutats (Flix, Móra, Falset, Gandesa), amb capacitat per proveir els serveis bàsics i llocs de treball cada cop més diversificats i per al funcionament de les quals seria fonamental la viabilitat de la resta de municipis (entre els quals molt especialment aquells que, com Riba-roja, superen el miler d'habitants).

Aquesta malla urbana o sistema territorial hauria de tenir un paper actiu en la generació de dinàmiques pròpies de desenvolupament (incloent-hi àmbits fins ara poc desplegats com la prestació de serveis culturals i d'oci), tot permetent alhora un millor posicionament en relació amb les àrees del Camp de Tarragona, Lleida i Tortosa-Amposta i, per extensió, amb els diferents nivells territorials apuntats.

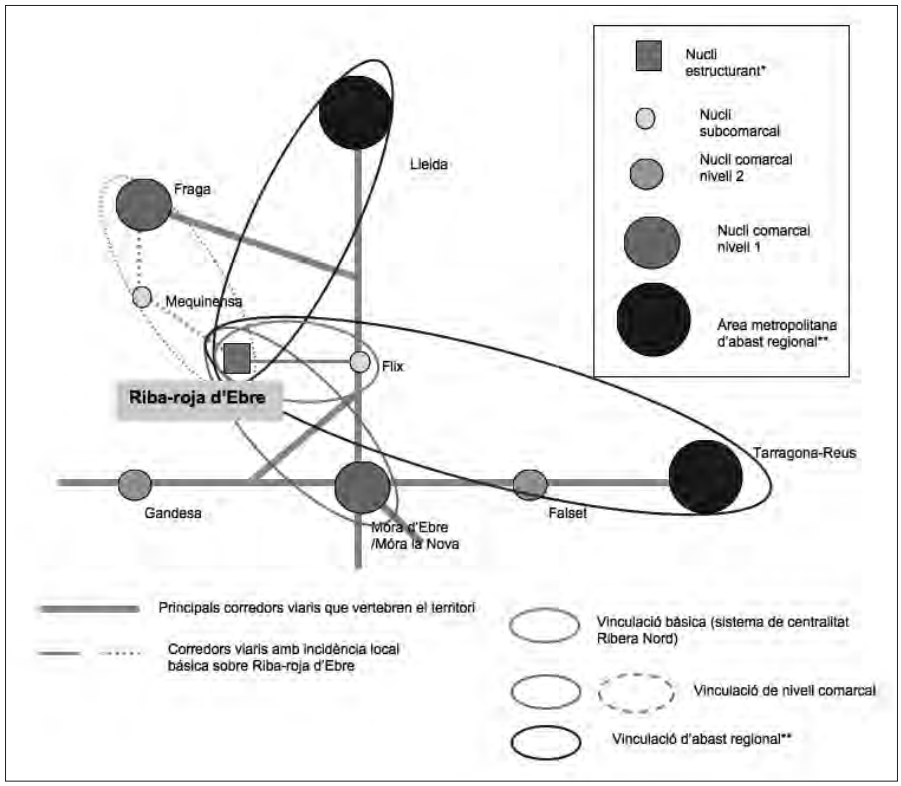

Fig. 6. Síntesi d'articulació básica funcional (actual/prevista)
** es considera que hi ha pobles amb altres nivells funcionals inferiors, segons defineix el Pla Territorial Parcial de les Terres de l'Ebre (el caràcter estructurant de Riba-roja està força associat al seu volum d'habitants però sobretot a la disponibilitat d'estació de ferrocarril, com en el cas d'Ascó); ** abast regional en aquest cas es refereix a l'àmbit d'influència d'aquestes ciutats*

Finalment, cal recordar la vertebració institucional com un element de reforçament previsible dels vincles amb l'àrea de Tortosa i el Baix Ebre/Montsià en general, tot i que en aquest cas la vinculació es pot veure força restringida a l'esfera pública i sociocultural.

BALANÇ DE SITUACIÓ I DINÀMIQUES DE CANVI

Síntesi de la realitat socioeconòmica de Riba-roja d'Ebre

Alguns dels indicadors de desenvolupament mostren clarament el contrast entre l'àrea de Móra i la zona nord de la Ribera i encara, dins d'aquesta àrea, un posicionament relativament diferent de Riba-roja, en tant que població amb un cert component de nucli dormitori (vegeu taula IX).

Taula IX. Indicadors sintètics de desenvolupament als principals municipis de la comarca

Municipi	*1*	*2*	*3*	*4*	*5*	*6*	*7*	*8*	*9*	*10*	*11*	*12*	*13*
Riba-roja d'Ebre	1.348	3	547	0,0	202	1.060	32,2	2	51	1	3	0	18
Flix	4.098	9	1.747	2,1	810	3.396	36,8	3	44	3	4	1	17
Ascó	1.608	5	692	7,9	307	1.651	51,7	3	232	1	2	0	79
Móra d'Ebre	5.695	15	2.456	24,8	1.261	4.518	33,6	8	6	8	7	1	8
Móra la Nova	3.179	11	1.249	17,8	598	2.483	42,9	3	9	9	2	1	6
Benissanet	1.250	3	456	11,9	196	1.068	36,1	1	1	2	1	0	1
Ginestar	1.066	2	330	2,2	112	911	72,2	1	1	1	1	0	1
Tivissa	1.815	4	735	1,5	202	1.477	34,2	2	3	2	1	0	2

1. Quota mercat 2008
2. Telèfons fixos 2008
3. Variació telèfons fixos 03-08 (%)
4. Línies banda ampla 2008
5. Vehicles motor 2008
6. Variació vehicles motor 03-08 (%)
7. Oficines bancàries 2009
8. Índex industrial*
9. Índex comercial*
10. Índex restauració i bars*
11. Índex turístic*
12. Índex d'activitat econòmica*

* Indicadors elaborats pel Servei d'Estudis de La Caixa que prioritzen la consideració de l'oferta d'establiments en cada branca o sector. Font: Anuari Econòmic La Caixa.

A diferència d'altres poblacions petites situades en zones amb dinàmiques clares de desenvolupament, en el cas de Riba-roja d'Ebre i municipis relativament grans situats en la seva òrbita immediata, els factors de localització dificulten l'arribada d'empreses, però també l'assentament d'una població que pugui ser dinamitzadora de noves activitats.

Als factors de localització econòmica tradicionals s'hi afegeix la demanda de noves xarxes i elements de competitivitat —gasificació, autovies, serveis logístics i empresarials en general— que difícilment poden ser aportats per zones com Riba-roja i la Ribera d'Ebre en general. Aquest fet tendeix a incrementar la distància competitiva entre les diverses zones del país.

Algunes dades demostren una tendència del municipi vers l'atonia econòmica i social, com per exemple:

– Els 349 edificis buits en relació amb els 843 habitatges totals (dels quals, al mateix temps, 109 es consideren en estat deficient, 32 en mal estat i 29 en estat ruïnós).

– L'existència de poc més de 70 escolars respecte als gairebé 400 existents en el moment de construcció del centre actual (finals dels anys 70).

A més, les fonts de treball tradicionals no tendeixen a ser substituïdes per noves activitats, i no hi ha un context de preparació dels recursos humans en relació amb les possibilitats i expectatives de la zona, precisament per la manca

de concreció d'alternatives. Això afavoreix la identificació de l'emigració com a única opció en molts casos (p. ex. no retorn dels estudiants) i la manca de concreció de petites iniciatives empresarials, fins i tot per part de gent que ha restat fora de la indústria. També es pot parlar de manca de confiança en les possibilitats de diversificació al marge d'aquest sector.

El conjunt de variables tendencials ha funcionat fins ara com un *cercle viciós* difícil de capgirar, tot portant les forces econòmiques i socials (exteriors i locals) a la constatació d'una evolució negativa i una manca de competitivitat respecte al futur.

El més greu és que la població autòctona ha semblat participar àmpliament d'aquesta visió i ha considerat com un fet normal la dinàmica negativa, a l'espera que un nou cicle empresarial-migratori favorable pugui reproduir situacions de dècades precedents (fet cada cop menys probable per moltes raons).

Per tant, en el cas de Riba-roja —i per extensió, de municipis com Flix i Ascó— el sentiment d'infravaloració en les pròpies possibilitats i determinades dinàmiques de manca de cohesió social afegeixen un element de dificultat per a un reposicionament econòmic, funcional i territorial.

En relació amb zones rurals de base agrària, la singularitat d'aquest cas és, precisament, una major dificultat en la diversificació per la particular mentalitat d'una zona industrial recessiva i un baix dinamisme empresarial, aspectes en els quals fins i tot les zones amb més component agrari i menor base demogràfica han tendit a canviar significativament.

Aquestes reflexions parteixen d'una evolució llarga en el temps i no tant d'una realitat estàtica i inamovible, per la qual cosa la transformació de la realitat en el futur implicarà incidir en les condicions del moment present i dur a terme una tasca persistent en una orientació determinada (vegeu fig. 7).

Indicis de canvi: la tendència vers un major dinamisme

Paral·lelament a la constatació d'una situació evident d'atonia, i com a resultat de factors econòmics i socials recents, tant d'abast local com global, es detecten indicis de transformació en la realitat de Riba-roja. De fet, aquests canvis mostren de manera gairebé definitiva la inserció de les expectatives del municipi en les grans variables que defineixen les societats occidentals.

Tot seguit s'indiquen alguns d'aquests indicis de canvi per grans àmbits:

a) Canvis en el context social:

– Una nova tendència a l'estabilització demogràfica que es planteja sobre una estructura social cada cop més diversa, i que respon en part als efectes de la crisi econòmica i, també, a una major valoració de la residència en petites poblacions, sempre que puguin garantir uns serveis bàsics. Això motivaria, per exemple, algunes dinàmiques incipients de retorn de famílies autòctones i una major implicació dels joves en les dinàmiques associatives, tot i que en molts casos en període de cap de setmana.

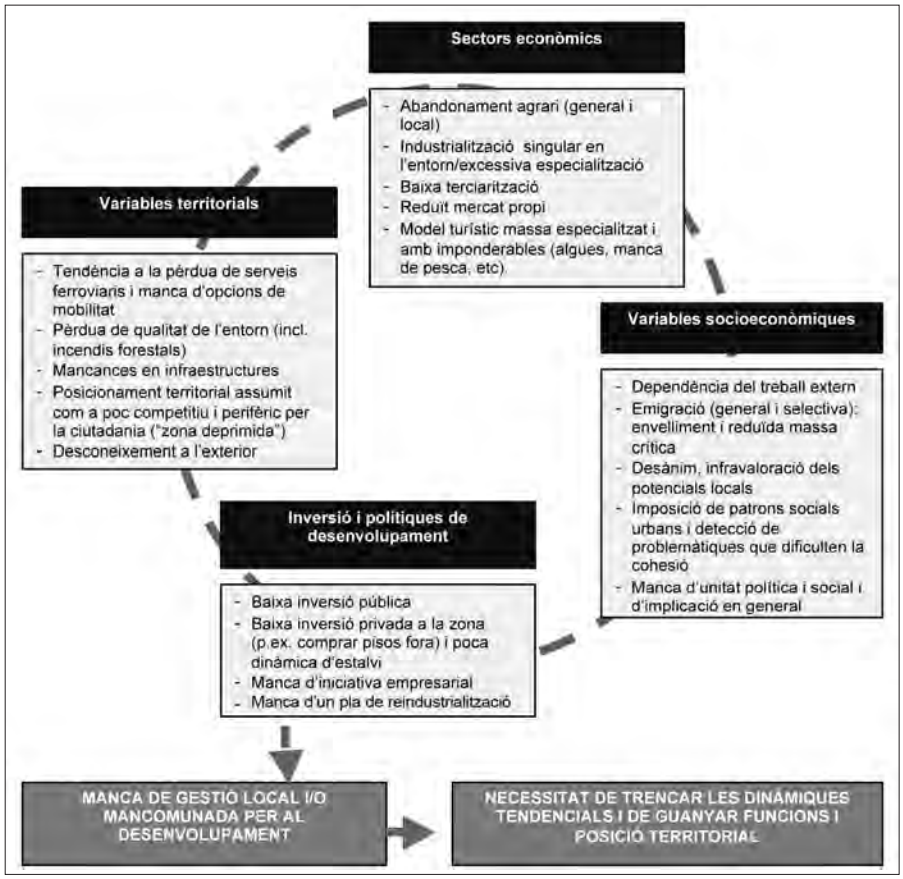

Fig. 7. Cercle viciós que fins ara ha definit la realitat econòmica, social i territorial de Riba-roja d'Ebre

– La incidència en el context local de les dinàmiques d'allò que podem anomenar *nova ruralitat*, i que es manifesta per factors com la irrupció de les tecnologies de la informació i la comunicació i de noves formes d'economia i de vida en general.

– La progressió d'alguns indicadors socials que segueixen normalment tendències generals. Per exemple, l'índex de motorització (vehicles per 1.000 habitants) no deixa d'incrementar-se com ho mostren les dades recents: 680 el 2006 i 731 el 2008 (vegeu fig. 8).

b) Canvis en la vertebració amb la resta del territori, com ara:

– La reducció del temps de desplaçament en relació amb les zones urbanes i l'obertura de nous vincles territorials, que apunten de manera incipient a la configuració de mercats de treball més amplis i flexibles. Les creixents vin-

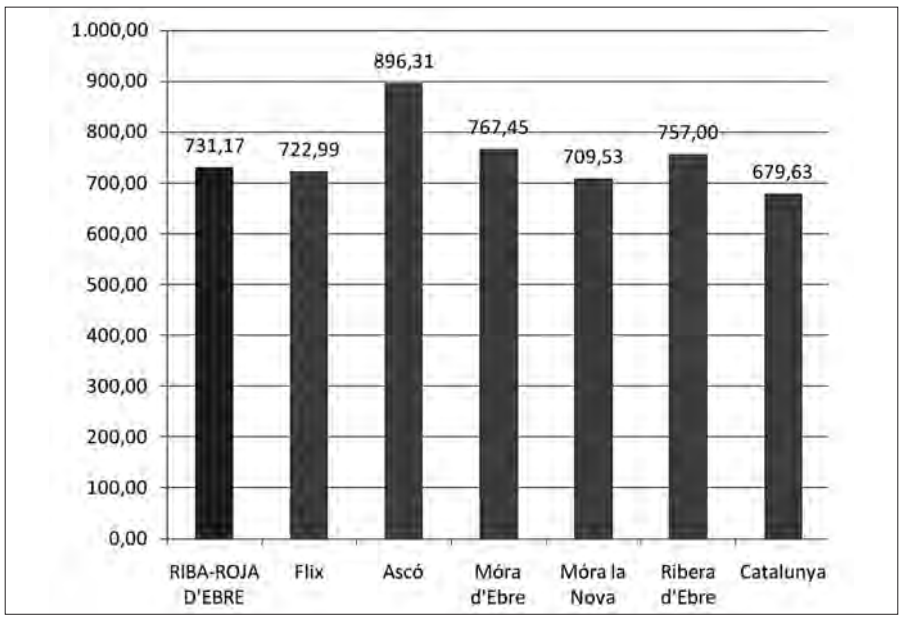

Fig. 8. Índex de motorització comparatiu, 2008 (vehicles per mil habitants) (elaboració a partir de dades de l'Idescat)

culacions amb les àrees urbanes no impliquen necessàriament la implantació residencial definitiva en aquestes àrees.

– La recuperació de vincles amb poblacions de l'entorn a causa de la millora de les connexions: la Fatarella, en el futur Almatret i Mequinensa.

– La tendència a la configuració de les Terres de l'Ebre com a àmbit de gestió preferent en el futur, possibilitat que no sembla generar excessiva adhesió en l'esfera privada, però que obre noves opcions en l'àmbit públic. Al mateix temps, la vinculació amb la Ribera d'Ebre des del punt de vista institucional, tot i algunes incerteses pel que fa al tipus de serveis a gestionar, no sembla perillar.

c) Canvis en l'àmbit economicoempresarial, que es manifesten, per exemple, en:

– Les opcions laborals lligades a l'indicat increment de l'accessibilitat, de manera fins ara no vinculada a polítiques públiques de dinamització (corresponen, per tant, estrictament a la iniciativa individual).

– Cert increment de la inversió en petites activitats empresarials a càrrec d'autòctons (p. ex. envasat de productes alimentaris de qualitat). Cal esperar que tant l'ampliació de mercats com l'arribada de nous residents pugui incrementar aquesta tendència.

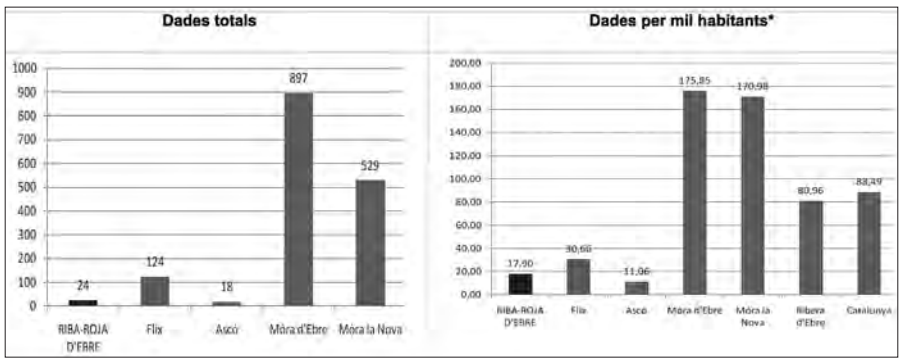

Fig. 9. Habitatges finalitzats, dades comparatives, 2001-2009
a*) dades totals,* b*) dades per mil habitants, a partir de població mitjana de cada àmbit per a l'esmentat període (elaboració a partir de certificats de final d'obra del Col·legi d'Aparelladors)*

– La incidència de factors generals de tipus conjuntural, com l'increment de la construcció d'habitatges i un major dinamisme en el mercat local de l'habitatge de segona mà (p. ex. 48 transaccions en el bienni 2003-2004). Tot i això, l'anomenat *boom* de l'habitatge ha estat molt més feble que el registrat en altres municipis (fig. 9).

Encara que no tots els canvis són necessàriament positius, a llarg termini no han de tenir un caràcter constant, indubtablement molts poden ser aprofitats en el futur com a elements de transformació positiva en cas d'implementar mesures concretes per al desenvolupament.

Entre totes les tendències de canvi, cal insistir especialment en la millor valoració de la realitat del municipi per part dels mateixos residents, com a resultat segurament de factors sociològics de caràcter més general.

LA NECESSITAT D'IMPULSAR UNA GESTIÓ PER AL DESENVOLUPAMENT

Una estructura de gestió poc adaptada a les necessitats

Els àmbits locals no poden restar al marge de l'aplicació de polítiques de desenvolupament, atès que d'una altra manera es veuen sotmesos a variables externes generals sovint pernicioses per als propis interessos.

En el cas de Riba-roja, al conjunt de factors socioeconòmics i de localització, que ajuden a generar com hem vist una dinàmica desfavorable i difícil de capgirar, s'hi afegeix una baixa inversió pública en general i, precisament, la insuficiència de polítiques d'impuls concertades (àmbits públic/privat, administració municipal / resta d'administracions) i degudament prioritzades.

Per tant, tot i la incidència clara de les variables externes, és evident que una part de la situació actual de Riba-roja s'ha de buscar en els factors locals i el posicionament dels agents del mateix municipi. Per exemple, tendeix a contrastar una certa iniciativa privada i la manca d'intensitat i concreció de les polítiques públiques de desenvolupament.

Fins ara, aquestes polítiques han implicat, per exemple, una aposta successiva per diversos sectors econòmics, que no semblen reeixir per estrangulaments tècnics i legals. Entre aquestes apostes sectorials destaquen:

– L'impuls de l'activitat turística, molt orientada a la pesca i que al mateix temps es troba afectada per la qualitat del context fluvial i per aspectes normatius. En aquest sector no es pot parlar d'una aposta suficient per la posada en valor d'altres recursos i referències d'interès ni per la creació de producte concret i de qualitat. Això ha motivat un cert aïllament en relació amb les iniciatives de l'entorn: municipis com la Fatarella, Almatret i, fins i tot, Flix mostren més dinamisme actualment en aquest tipus de projectes (especialment pel que fa a la promoció d'activitats concretes i la recuperació de patrimoni), i Mequinensa i Faió semblen persistir amb major interès en els recursos vinculats a l'àmbit fluvial en general.

– L'aposta per la construcció d'una central de cicle combinat, projecte condicionat no tant per la troballa de restes arqueològiques en la localització prevista sinó per la reducció del marge de negoci en el sector i l'estabilització de la demanda. Cal recordar que la creació de centrals elèctriques de diverses modalitats a la zona no ha motivat fins ara dinàmiques d'integració sectorial i de diversificació del treball qualificat, sinó que, al marge dels evidents efectes favorables, ha tendit a consolidar un determinat model de municipi i entorn altament especialitzats.

– El suport a una instal·lació per a la gestió de residus a la zona nord del terme municipal, que presenta una elevada incertesa pel que fa a l'àmbit economicolaboral, al marge de qualsevol consideració ambiental o territorial. Aquest suport es complementa amb el suport oficial a altres projectes d'envergadura i d'abast territorial, però al mateix temps generadors de controvèrsia (p. ex. magatzem temporal centralitzat de residus nuclears a Ascó). Aquesta controvèrsia s'orienta més a qüestionar un determinat model econòmic i territorial tendencial que no pas a les característiques tècniques de la mateixa instal·lació, tot i que aquest tipus de propostes presenten com és lògic elements d'interès a analitzar en detall.

L'anàlisi dels pressupostos municipals, i més concretament de l'apartat d'inversions, permet identificar relativament el posicionament de Riba-roja d'Ebre davant les demandes i necessitats de la població. En aquest sentit, el pressupost local ha oscil·lat els darrers exercicis entre els 1,9 i els 2,1 milions d'euros, mentre que la inversió real s'ha mogut aproximadament entre els 300.000 i els 500.000 euros; en canvi, en municipis de semblant dimensió com Callús (Bages) o Albatàrrec (Segrià) aquestes inversions s'han mogut entre els 800.000 i els 1,2 milions d'euros, i altres com Xerta (Baix Ebre) no han passat dels 200.000 (dades del Ministerio de Economía y Hacienda).

Cal interpretar de manera neutral aquestes dades, i avaluar més aviat a quines actuacions locals s'han destinat aquelles inversions i quin efecte real han tingut en el desenvolupament del municipi. No es pot oblidar que sovint la manca d'opcions de finançament fa que s'aposti per concentrar les

inversions en aquelles infraestructures i equipaments locals que presenten clares situacions de dèficit, sense que això impliqui una generació real de riquesa i ocupació.

La transformació futura de Riba-roja anirà segurament més vinculada a una transformació progressiva i a la superposició de múltiples projectes dimensionats a la realitat local que no pas a la incidència de grans indústries i infraestructures realitzades en el passat. En aquest sentit, opcions com les infraestructures energètiques i ambientals generen incertesa territorial, però també en part en els àmbits econòmic i laboral (ja que fins ara les oportunitats derivades de les instal·lacions existents no han estat degudament optimitzades).

D'altra banda, la profunditat de les problemàtiques econòmiques i demogràfiques d'un ampli entorn territorial en el qual es localitza Riba-roja fa que no sigui suficient:

– Plantejar la seva recuperació a partir de les mateixes mesures aplicades en altres zones d'una menor densitat demogràfica i complexitat (p. ex. projectes de reg, camins agraris, dinamització turística bàsica).

– Una actuació de la mateixa intensitat que es pugui aplicar en àrees periurbanes o fins ara amb factors de localització més favorables (els quals compten amb una dinàmica tendencial exògena que garanteix la seva viabilitat demogràfica i l'existència de determinats serveis bàsics).

Aconseguir capgirar la situació tendencial del territori on s'emmarca Riba-roja d'Ebre i la Ribera representa, a més, la necessitat d'implicar el conjunt d'agents públics i privats —en alguns casos d'abast català i, fins i tot, estatal— a l'entorn d'un determinat model de desenvolupament.

Això representa incloure entre les prioritats de la gestió local per a la promoció econòmica la divulgació al conjunt d'administracions del model de desenvolupament que s'acordi, per tal d'aconseguir aquesta implicació. Ara bé, la mateixa ciutadania ha de ser el primer objecte de consulta i divulgació d'aquesta orientació, en el sentit que cal partir del màxim nivell de consens.

Finalment, cal recordar que fins ara no existeix en l'organigrama municipal actual una singularització i visibilitat suficient de l'àmbit de promoció econòmica o desenvolupament local, tot restant en la pràctica dins l'atribució de diverses àrees. No hem d'oblidar que les diverses administracions locals han de prestar, per les seves pròpies atribucions legals, serveis per a la dinamització econòmica i la creació d'ocupació.

Les eines d'ordenació del territori com a oportunitat per assolir un millor posicionament competitiu

De manera combinada amb la concreció d'una gestió i una política per al desenvolupament, les eines i els documents de planejament —actualment en fort procés d'impuls— poden ser utilitzats com a factors afegits d'oportunitat en un context d'orientació a la sostenibilitat.

Una d'aquestes eines que incideixen sobre Riba-roja i el seu entorn és el Pla territorial parcial de les Terres de l'Ebre, que planteja les directrius per a un model determinat de territori a partir de tres grans variables com són els espais oberts, les xarxes de mobilitat i els nuclis de població o assentaments (taula X). Aquesta eina persegueix no tant una vinculació forçada amb la zona sud del país com l'adient vertebració interna de la zona amb un caràcter policèntric —a partir d'una estructura urbana adient— i una relació competitiva entre la mateixa zona i la resta del país.

Taula X. Incidència del Pla territorial parcial sobre Riba-roja d'Ebre

Espais oberts	- Es consideren com a elements de patrimoni i de connectivitat. Contempla directrius de protecció i gestió del paisatge. Bona part del municipi és considerat com a sòl no urbanitzable de protecció especial.
Connectivitat	- Es recull la previsió viària, tot incloent la pista de les Modorres (que ha de tendir a carretera local de connexió amb la Fatarella) i especialment la nova carretera a la Granja d'Escarp, sota la consideració de via comarcal que ha de connectar nuclis ara poc accessibles. - Es preveu la reconversió com a autovia de la C-12 (Eix de l'Ebre o Eix Occidental). - Es preveu la modernització de la línia ferroviària Reus-Casp per tal de crear serveis regionals. - No es pot oblidar la consideració de la via navegable.
Sistema urbà	- S'emmarca en el sistema urbà Flix-Ascó juntament amb aquests municipis, a més de Vinebre, la Torre de l'Espanyol i la Palma d'Ebre. Es preveu com a objectiu una certa recuperació demogràfica.
Proposta de creixement per a la població	- Es proposa un creixement mitjà, juntament amb Ascó i gràcies a la disponibilitat d'estació ferroviària. Això implica que pugui acollir més habitatges i llocs de treball dels que els correspondrien segons la dinàmica interna. Per a Flix es preveu un creixement potenciat, per tal que intervingui com a nucli subcomarcal en l'estructura urbana del territori.
Localització empresarial	- No es preveu per ara cap sòl industrial-empresarial significatiu per a la zona nord de la Ribera.

Font: elaboració a partir del Departament de Política Territorial i Obres Públiques

En el període 2009-2010, d'altra banda, es redacta el Pla d'Ordenació Urbanística Municipal (POUM) que ha de substituir les normes subsidiàries vigents en l'impuls de pautes d'ordenació del nucli de població i el conjunt del terme municipal (vegeu fig. 10). El Pla recull les opcions d'implantació d'infraestructures energètiques i ambientals, i té en compte les expectatives

de variació de l'accessibilitat, que poden ampliar significativament el ventall de funcions del municipi a mitjà termini.

A banda de contemplar les necessitats de dotació turisticoesportiva del municipi, el Pla preveu un altre element significatiu per a la diversificació econòmica com és una zona industrial d'abast local, però no es pot deixar d'interpretar el conjunt de previsions residencials i patrimonials com a opcions afegides per al desenvolupament de la població (vegeu taula XI).

Taula XI. Objectius específics del POUM*

- Determinar necessitats de possible central cicle combinat, compatibles amb les excavacions.
- Situar i controlar centre de valorització i disposició de residus.
- Preveure petita zona industrial lligada a la central i una altra per a petites empreses.
- Preveure petit creixement residencial a partir del traçat del nou vial Doctor Tormo (circumval·lació).
- Protegir la façana fluvial, que a més serà nova façana d'accés des de la nova carretera.
- Protegir i catalogar els elements patrimonials i paisatgístics.
- Permetre desenvolupament sostenible de les activitats lúdiques al pantà i la franja fluvial.
- Petites zones d'expansió industrial (petita empresa) i residencial.
- Millora de l'accés des de Flix.
- Definició d'espais protegits i espais lliures públics (protecció i millora paisatgística).
- Determinació de graus de protecció d'espais naturals/lliures.

* Pendent d'aprovació. Primavera de 2010, previsió de passar Comissió Territorial d'Urbanisme. Font: arquitecte Xavier Climent / Ajuntament de Riba-roja d'Ebre.

Precisament, un àmbit clau en les estratègies d'ordenació l'ocupen les infraestructures per a la localització d'empreses, que cada cop constitueixen més clarament un factor amb pes diferenciat en les pautes de promoció econòmica i diversificació laboral dels territoris.

Les opcions i necessitats de diversificació de les fonts d'ocupació no han de fer oblidar la necessitat d'una política seriosa i mancomunada de reindustrialització, que ha de comptar amb el suport suficient per part de les diverses administracions. Des del punt de vista d'ocupació absoluta, és probable que aquest sector mantingui un caràcter preeminent a la zona.

Cal recordar, a més, que les pautes de la Generalitat s'orienten al suport de zones empresarials de caràcter cada cop més polivalent i amb estructures de gestió vertebrades entre diversos municipis, que permetin gestionar de manera continuada les iniciatives d'aterratge o *landing* d'empreses.

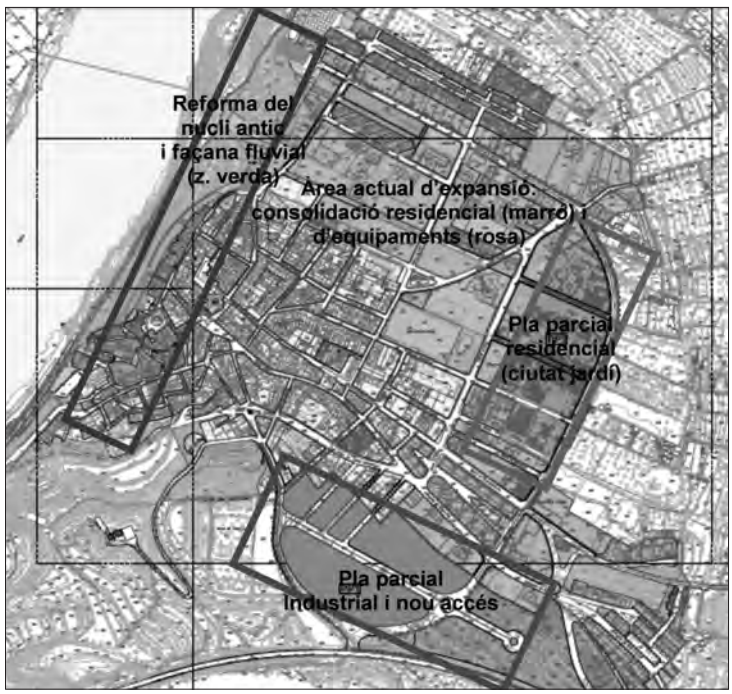

Fig. 10. Principals pautes d'actuació a partir del POUM (font: arquitecte Xavier Climent / Ajuntament de Riba-roja d'Ebre)

La localització de noves empreses industrials, per tant, ha de ser plantejada amb la màxima qualitat dotacional en un context supramunicipal, al qual ja apunta la creació de la mancomunitat Ribera Nord i les iniciatives en curs al Molló (Móra la Nova) i les Camposines (la Fatarella, Terra Alta).

A la Ribera d'Ebre es pot parlar d'un acord intern que persegueix consolidar al mateix territori els polígons del Molló, Móra d'Ebre-Benissanet i, precisament, Ribera Nord. Alguns obstacles en la consecució d'un polígon mancomunat en aquesta darrera zona poden ser la manca de sensibilitat mostrada fins ara per la Generalitat en aquesta línia i la tendència a la iniciativa pròpia per part d'Ascó, fet que podria motivar a la cooperació directa entre Riba-roja i Flix.

D'altra banda, les previsions supralocals no han d'anar en detriment de la creació d'una zona empresarial d'abast local que permeti bàsicament una millor operativitat de les empreses ja existents a Riba-roja d'Ebre i la implantació d'altres petites activitats que ajudin a fixar la població.

En tot cas, les noves zones empresarials han de tendir a afavorir un perfil divers d'empreses, tot englobant no només activitats industrials sinó també d'empreses de caràcter terciari i serveis diversos, tant per als treballadors com per a altres possibles usuaris potencials.

Una reflexió final: un municipi amb futur en un territori integrat

Aquest document, tot i que pot tendir a mostrar un predomini de dades i reflexions negatives, aspira d'alguna manera a motivar la reflexió sobre les oportunitats de futur de Riba-roja d'Ebre i a plantejar tant les pròpies possibilitats com alguns models de viabilitat que es plantegen en un entorn més o menys proper.

Capgirar les percepcions negatives vigents en un municipi considerat "deprimit" requereix, com hem dit, un llarg període d'actuació, en part per la consideració d'aquesta dinàmica com a "natural" i també per la focalització gairebé exclusiva de les aspiracions en una industrialització basada en factors externs. Aquests condicionants afecten la percepció sobre les expectatives d'èxit de qualsevol iniciativa que es pugui emprendre, per la qual cosa les possibles iniciatives han restat fins ara en segon terme en relació amb les "prioritats" del municipi en infraestructures i equipaments. Davant aquesta visió és important assenyalar que:

– Cap municipi no parteix de zero en el seu desenvolupament ni es troba absolutament mancat de recursos.

– Existeixen en tots els casos diverses opcions d'actuació que puguin convertir aquell municipi —i per extensió, aquella zona— en un espai viable des del punt de vista econòmic i social. Es tracta, en tot cas, d'apostar per un model consensuat en la mesura de les possibilitats i d'actuar en conseqüència i amb una visió a mitjà termini.

En aquest sentit, i referint-nos de nou a Riba-roja d'Ebre, és bo assenyalar que, a banda dels potents recursos naturals i patrimonials existents —i en bona part pendents d'una explotació favorable—, se'ls pot afegir factors de localització cada cop més favorables, tot incloent la situació propera a diferents àrees urbanes.

A aquests factors se'ls poden sumar altres elements de potencialitat com els que recull l'esquema posterior (fig. 11), que connecten amb els indicis de canvi avançats i que fan pensar en un nou punt de partida per al futur de la població, que permeti a mitjà termini una major viabilitat i un posicionament competitiu.

Qualsevol actuació ha d'anar en la línia de facilitar prioritàriament la fixació demogràfica, no només a partir de la retenció de part dels joves i la població autòctona, sinó també de l'atracció de nous veïns, tot contribuint a més a desenvolupar noves activitats empresarials en sectors diversos i permetent consolidar els serveis existents i altres de nous. Més concretament, els objectius d'una actuació integrada per al desenvolupament de Riba-roja han de ser:

– Fixar la població, tot atraient nous veïns preferiblement de cert nivell formatiu, mitjançant no només l'increment de les opcions laborals sinó també l'increment dotacional i una intervenció activa en l'àmbit de l'habitatge.

- Creixent autoidentificació local i motivació associativa (incloent joves amb residència fixa o temporal)
- Diversificació de la població (p. ex. noves opcions terciàries)
- Millora de l'accessibilitat (integració en mercats laborals i de serveis més amplis)
- Projectes emprenedors (agricultura, turisme i altres)
- Eines de planejament com a element d'oportunitat

- Opcions en productes de qualitat
- Cultura industrial
- Terme gran, divers, atractiu: ric patrimoni amb potencial d'aprofitament
- Fort lligam amb l'Ebre, element diferenciador (identitat i potencial econòmic)
- Major permeabilitat a la cooperació amb l'entorn
- Pauta bàsica d'actuació a aprofitar (pla de desenvolupament)

Fig. 11. Alguns factors potencials de recuperació

– Fer compatible l'explotació adient dels recursos amb la generació d'activitat econòmica en un context de sostenibilitat (criteri vàlid per a qualsevol col·lectivitat local, no ja en el futur sinó també en el moment actual).

– Complementar les implantacions empresarials locals amb una visió supralocal o mancomunada d'indústries de major dimensió.

– Fomentar les iniciatives empresarials en general, tot incloent la divulgació no només d'ajuts sinó de la mentalitat emprenedora en general. Aquest punt es recolzarà també en part en l'atracció de nous veïns.

– Impulsar la diversificació sectorial (sumar a la creació de producte turístic i el desenvolupament de petites indústries els projectes vinculats al sector primari i agroalimentari, tot millorant les estratègies de comercialització i permetent la continuïtat com a sector complementari). També és important una dinamització comercial associada a la fixació de la població i a un nou creixement turístic.

– Integrar la cohesió social (foment del teixit associatiu, dinamització cultural, nous elements d'identitat consensuats) i el foment de l'autoestima en el conjunt de la proposta, com un àmbit ineludible per millorar les condicions de futur.

– Afavorir el treball en xarxa amb el conjunt del territori, tot facilitant alhora la disponibilitat de llocs de treball en unes distàncies raonables. Cal superar, però, la visió que és suficient la millora de les comunicacions i fer entendre la necessitat d'un clima i una gestió favorables al desenvolupament.

La proposta que fins ara s'acosta més a aquestes reflexions és el programa de desenvolupament elaborat —el 2007 i per encàrrec de l'Ajuntament— per l'empresa D'Aleph, i que fins ara no ha tingut una excessiva concreció. Un

dels punts a destacar fins ara és l'existència de la figura d'Agent d'Ocupació i Desenvolupament Local, tot i que ha desenvolupat també tasques de dinamització sociocultural (vegeu fig. 12).

LÍNIES ESTRATÈGIQUES	EXEMPLES D'ACTUACIONS PROPOSADES
Foment emprenedoria	Formació AODL*, col·laboració amb centre d'empreses de Flix
Suport teixit empresarial	Avaluació necessitats d'empreses, difusió de programes i ajuts
Disseny espai empresarial	Anàlisi de viabilitat, pla de comercialització, millora cobertura TIC
Potenciació turisme-lleure	Centre interpretació riu, coordinació pesca Aragó-Catalunya
Dinamització agrícola	Informació d'ajuts i normativa, exposició d'experiències d'èxit
Consolidació comerç	Reactivació associació, identificació de finançament, urbanisme
Coordinació local / supralocal	AODL* com a interlocutor, mancomunitat de l'embassament

Fig. 12. Estudi de desenvolupament de Riba-roja d'Ebre: síntesi de la proposta d'actuació (agent d'ocupació i desenvolupament local. Elaboració a partir de dades de la consultoria D'Aleph, 2007)*

Tot i que es poden considerar àmpliament aprofitables moltes de les propostes que es reflecteixen en l'estudi, és important en el context actual un procés d'actualització i priorització, que faci viable la seva gestió majoritàriament des de la mateixa perspectiva local i que comenci per la seva divulgació entre els agents i la ciutadania en general.

Sobre el darrer objectiu esmentat anteriorment —treball en xarxa territorial—, la singularitat de l'eix Ascó-Flix-Riba-roja i la magnitud del repte que representa la seva reactivació socioeconòmica implica no només plantejar amb visió de conjunt els nous assentaments empresarials i perseguir la captació d'empreses industrials, sinó també:

– Estructurar polítiques de dinamització en el context local-municipal, a partir dels criteris descrits.

– Impulsar actuacions coordinades de dinamització igualment consensuades, equivalents en la pràctica a les funcions desplegades per una agència de desenvolupament.

Trencar les dinàmiques perifèriques i de dependència implicaria —a banda d'actuacions d'abast territorial i estratègic més ampli amb implicació del conjunt d'administracions— impulsar clarament un treball mancomunat i a diversos nivells. Bàsicament, aquests nivells han de ser:

– La zona del nord de la Ribera i poblacions veïnes, com Almatret, la Fatarella i les vinculades a l'embassament (la Pobla de Massaluca, Faió, Mequinensa).

– La Ribera d'Ebre, la Terra Alta, el Priorat i municipis de Lleida i la Franja amb els quals es generin nous vincles per la millora de la mobilitat.

També cal establir una cooperació activa en la vertebració institucional i social de les Terres de l'Ebre, sense deixar de banda iniciatives que puguin resultar d'estructures localitzades al Camp de Tarragona (Redessa, Cambra de Comerç de Reus, etc.). Per tant, observem que l'encreuament de les diverses estructures i estratègies locals i la seva fusió en una estratègia conjunta ha de portar a vertebrar el territori en el sentit que s'avançava en el punt 3.

La reactivació de la Mancomunitat de la Ribera Nord, ja existent, pot ser un element fonamental, especialment en l'àmbit de la reindustrialització. També és factible plantejar una mancomunitat de municipis de l'embassament que permeti reactivar les estratègies turístiques. Alguns dels àmbits clars de treball mancomunat poden girar al voltant d'una estructura permanent d'assessorament empresarial, accions conjuntes de promoció turística i la coordinació d'una política d'habitatge que tingui en compte les diferents necessitats.

Tot i això, per impulsar aquesta orientació al desenvolupament, també cal optimitzar estructures ja existents com el Consell Comarcal, el Consorci d'Iniciatives Socioeconòmiques que gestiona la iniciativa comunitària Leader per a la Ribera i la Terra Alta i iniciatives d'abast fins ara local com ara el Centre d'Empreses la Ribera de Flix. No s'ha d'oblidar la previsió d'una agència de desenvolupament per a les Terres de l'Ebre, per la qual cosa cobra la major importància la simplificació i coordinació d'estructures.

Cal pensar en un context territorial de posicionament i mercat força més ampli que el tradicional per al municipi (en els àmbits laboral, de venda de producte i d'obtenció de serveis). Paral·lelament, però, s'ha de consolidar el sistema de relació de base diària que coincideix més o menys amb la zona septentrional de la Ribera d'Ebre. Les dinàmiques de cooperació més bàsiques han de portar a superar la configuració com a espai perifèric, per tal de constituir una centralitat bàsica que integri Riba-roja d'Ebre i els municipis veïns, com a realitat viable i dinàmica.

Alguns municipis i territoris catalans poden constituir exemples de dinamisme i viabilitat fora de les zones urbanes i de configuració com a sistemes de centralitat amb polítiques de desenvolupament, com ara:

– Municipis com Agramunt, Calaf, Hostalric, Santa Coloma de Queralt i els seus entorns respectius.

– Àmbits subcomarcals com la Vall del Ges i el Bisaura (a Osona, amb Torelló i Sant Quirze de Besora com a referència respectivament), el Cardener (al Bages, a l'entorn de Súria i Cardona), el Segre Mitjà (a la Noguera, a l'entorn de Ponts i Artesa de Segre).

Es requereix, per part dels tècnics de desenvolupament i els càrrecs públics de Riba-roja i l'entorn, la prospecció o el seguiment d'estructures i accions innovadores aplicades en altres territoris que puguin ser en part aplicables a les circumstàncies i potencialitats locals. Sense cap afany d'exhaustivitat, algunes d'aquestes es recullen en la taula XII. Les iniciatives que es generen en un context rural cada cop més complex demostren que es pot actuar en tots els territoris independentment de les dificultats.

Taula XII. Exemples d'estructures de gestió i accions innovadores en àmbits territorials amb dificultats o amb oportunitats singulars

Municipi/zona	*Principals components*
Comarques naturals del Lluçanès i el Moianès	Territoris que impulsen consorcis de dinamització econòmica, tot destacant els àmbits turístics, formatius i de les TIC.
Estructura de dinamització de la Conca de Barberà	Organisme Autònom de Desenvolupament per a la gestió de projectes europeus, lideratge de la marca turística Ruta del Cister, centre d'empreses Concactiva, viver d'empreses vinícoles de Barberà de la Conca, sistema web de la comarca (web del Consell, web de l'OAD, web de dinamització comercial, web de la Ruta del Cister, web de joventut, etc.).
Polígons del Molló (Ribera d'Ebre) i les Camposines (Terra Alta)	Exemple d'intervenció consorciada en la creació de sòl empresarial (diversos municipis i altres administracions i agents).
Les Preses (Garrotxa)	Municipi amb qualitat singular en l'ordenació, posada en valor dels espais naturals, estructures de dinamització empresarial, habitatge social.
Matarranya (Franja), els Ports (País Valencià), municipi de Taramundi (Astúries)	Dinamització turística rural a partir del patrimoni natural, cultural, arquitectònic, qualitat singular dels allotjaments i productes de senderisme, turisme actiu, cultura.
Horta de Sant Joan i Arnes (Terra Alta), Allariz (Galícia)	Model de desenvolupament a partir del patrimoni natural, cultural i arquitectònic. Impuls d'iniciatives culturals vinculades al medi.
Valls d'Àneu	Ecomuseu com a estructura d'interpretació i dinamització del patrimoni rural.

Municipi/zona	*Principals components*
Estany d'Ivars i Vilasana (Pla d'Urgell)	Dinamització del turisme rural de qualitat i activitats d'educació ambiental a partir de la recuperació d'una antiga zona humida.
Llaüt de navegació turística (riu Ebre)	Producte de navegació fluvial impulsat en el context del Pla de Dinamització Turística de les Terres de l'Ebre, que ha de navegar bàsicament en el tram Móra d'Ebre-Miravet-Benifallet.
Passeigs fluvials en municipis molt diversos (p. ex. Zuera, a Aragó)	Element d'identitat i de generació d'activitat privada a l'entorn.
Consorci Serra de Llaberia	Actuació consorciada de protecció del medi natural i el paisatge i impuls de microintervencions per al desenvolupament d'un turisme sostenible.
Pescalis (Poitou-Charentes, França)	Centre lúdic vinculat al món de la pesca, amb àrees temàtiques i diverses modalitats d'allotjament i serveis.
Televall (Ribes de Freser), Vila Icària (Sant Joan de les Abadesses)	Dinamització d'empreses i atracció de professionals a partir de l'optimització de les TIC.
CITA Peñaranda (Castella)	Centre de formació, noves tecnologies i dinamització empresarial localitzat en una capital de comarca de 6.000 habitants, complementàriament a un projecte de portal digital per a la comarca, etc.
Urueña (Castella) i moltes altres petites poblacions d'Europa	Configuració com a *vila del llibre*, tot acollint el conjunt del nucli de població una munió de llibreries genèriques, especialitzades o de segona mà que faciliten l'atracció de visitants.
Central de cicle combinat de Boroa (Amorebieta, Euskadi)	Disseny d'integració paisatgística a partir d'elements constructius i de forestació.

Aquesta taula i el document en el seu conjunt pretenen demostrar que existeixen opcions concretes de reactivació positiva d'una realitat, la de Riba-roja d'Ebre, marcada fins ara per fortes inèrcies del sistema econòmic i territorial vigent.

La possibilitat de fer de Riba-roja d'Ebre un municipi viable socialment i econòmica —alhora que funcionalment posicionat— és absolutament oberta. Requereix, en tot cas, un posicionament proactiu i una nova mentalitat sobre la necessitat de pivotar des del mateix municipi i el seu entorn més immediat una estratègia concreta d'actuació (vegeu fig. 13).

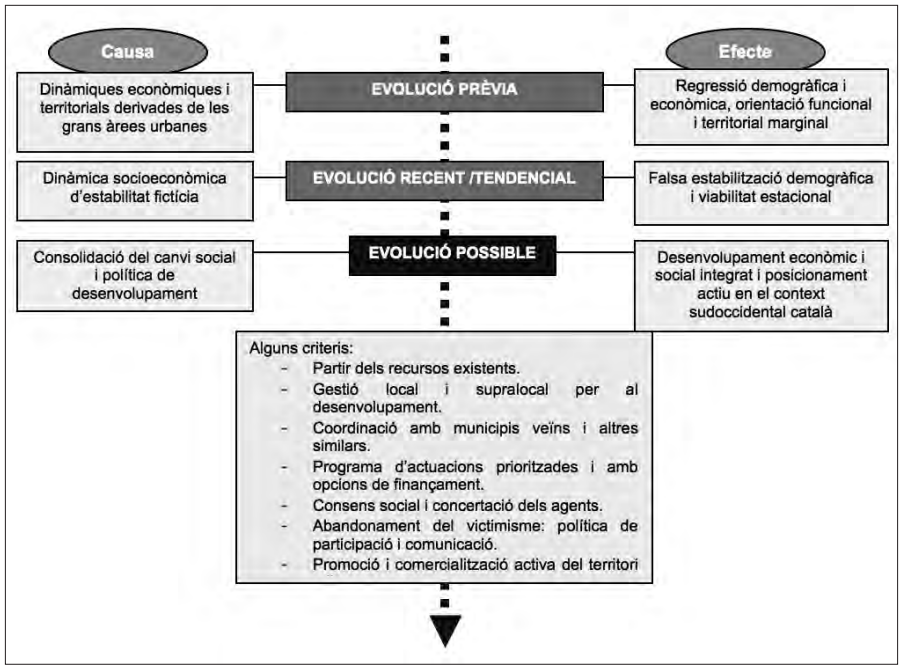

Fig. 13. Un posicionament proactiu per al canvi, la base per al futur de Riba-roja d'Ebre

BIBLIOGRAFIA

AA.VV. (2009): *Atles de la nova ruralitat*. Fundació Món Rural. Lleida.

AA.VV. (2003): *Hipercatalunya. Territoris de recerca.* Institut d'Arquitectura Avançada de Catalunya. Barcelona.

AA.VV. (2010): *La Catalunya en xarxa*. Fundació CatDem. Barcelona.

Anuari Econòmic Comarcal. Gabinet d'Estudis. Caixa de Catalunya. Barcelona, diversos anys.

Anuario Económico 2009 (2009). Gabinet d'Estudis. Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona. Barcelona.

Cáceres-Silva, J.; Piñol, J.M. (1999): "L'impacte de les infraestructures energètiques al nord de la Ribera d'Ebre". Beca del Centre d'Estudis de la Ribera d'Ebre. Flix.

Climent, X. (2009): *Avantprojecte del Pla d'Ordenació Urbanística Municipal*. Tarragona.

Datos económicos y sociales de los municipios españoles (2009 i 2010). Caja España. León.

Pla territorial parcial de les Terres de l'Ebre (2009). Generalitat de Catalunya. Departament de Política Territorial i Obres Públiques. Barcelona.